

OTDK-DOLGOZAT

2013

Eurázsiaiság eszméje az orosz kultúrában

Kézirat: 2012.07.13.

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	3
1. 1. A témaválasztás indoklása	3
1. 2. Célkitűzések	4
2. Történeti áttekintés	4
3. Trilógia-tanulmány	5
3.1 Európa és emberiség	6
3.2 Az igaz és hamis nacionalizmusról	9
3.3 Az orosz magas és alacsony kultúra	12
4. Az eurázsiai eszme	14
5. Befejezés	17
6. Irodalom	19

1. Bevezetés

Eurázsiaiság – eszmei, társadalompolitikai és ideológiai mozgalom az emigráns orosz körökben, ami a Kivonulás Keletre¹ c. szöveggyűjtemény 1921. augusztusi megjelenése óta vette kezdetét. Maga az Eurázsiaiság több tudományágat foglal magába – foglalkozik az antropológiától egészen a geopolitikáig sok mindennel. Maga az eszme² szó elgondolkodtat, hisz mindenkinek mást és mást jelenthet. Szeretném tisztázni, hogy ebben a dolgozatban az eszme szó nem a Kanti „agyi szüleményt” takarja. Az eszme, értelmezésemben közelebb áll Platón tanításához. Dolgozatom során igyekeztem az olyan fantazmákat – amiket A. Dugin szeret használni – kiküszöbölni és megtalálni az Eurázsiai eszméjében a létezőt.

Az Eurázsiaiság eszméje az orosz kultúrában meglehetősen nehéz témakör és sok vélemény keletkezett róla. A századforduló idején indult útnak Eurázsiaiság néven, amit sokan – joggal – gyanakvással olvasnak és tanulmányoznak – gondolok itt a birodalmi elgondolásokra. Kutatásom során legfőképpen az Eurázsiai mozgalom egy vonulatát szeretném megvizsgálni. A dolgozatban részletesen nem térek ki az Eurázsiaiság eszméjének irodalmi kivetülésére, bár semmiképp nem gondolom úgy, hogy ez mellékes szál. Jelen szövegben az Eurázsiai mozgalom azon vonulatát vizsgálom, amit Ny.Sz.Trubeckoj – a struktúrális fonológia atyja – testesített meg a tarka Eurázsiai mozgalmon belül. A kutatásom az Eurázsiaiság témakörében csakis a klasszikus Eurázsiaiságot fedi le, a Neo-eurázsiaiságra nem térek ki, így amikor Eurázsiai mozgalomról vagy Eurázsiaiságról beszélek akkor az 1920-1930as évek klasszikus Eurázsiaiságra gondolok.

1.1. A témaválasztás indoklása

Témám kiválasztása számomra részben szubjektív döntés volt, másrészt az eszme viszonylagos ismeretlensége Magyarországon. Az Eurázsiaiság eszméje az orosz kultúrában hasonló keletkezésű, mint a magyar nemzettudat problematikája – *magyarság kelet és nyugat között*. A kelet és nyugat kultúrális harcának eredménye az Eurázsiaiság eszméje, így a magyarságra is nagy relevanciával bír ez az eszme. Úgy vélem, hogy dolgozatom tárgya a magyar kultúra számára is hasznos lehet.

¹Исход к Востоку. Предчувствия и свершения. Утверждение евразийцев. Книга 1, София, 1921.

² Révai nagy Lexikona VI. kötet. 765 p.

1.2. Célkitűzések

Dolgozatom célja az Eurázsiaiság eszméjének megfelelő bemutatása Magyarországon, amit sok kritika ér a Neo-eurázsiaiság irányvonala, a politikai ideologizáció és geopolitikai eszközzé változtatása miatt. Ezek befeketítik az eszme-esszencia nagyszerűségét és jelentőségét. Maga a mozgalom számos kiváló, különböző szakterületről összegyűlt értelmiségit foglal magába. Ők mind megtestesítenek egy-egy vonulatot a mozgalomban – hol teljes egyhangúsággal, hol a mozgalom elhagyásával³ vagy akár a mozgalom széttagolódásával. Az Eurázsiaiság indító, forrás gondolata amivel a dolgozatomban is kívánok foglalkozni, Ny.Sz.Trubeckoj nevéhez köthető. Így az ő munkáját fogom bemutatni és vizsgálni.

2. Történeti áttekintés

A történeti áttekintés nagy vonalakban fog történni, célom nem a mozgalom történetének és egészének kutatása, hanem annak egyik eszmei vonulatának bemutatása. A mozgalom történetét két nagy részre lehet bontani, ahogy a bevezetésben ezt említettem. A klasszikus Eurázsiaiság, amivel a jelen dolgozat foglalkozik és a Neo-eurázsiaiság, ami XXI. század elején „újra” keletkezett A. Dugin kezdeményezésével. A dolgozatom úgy tekint a Neo-eurázsiaiságra, mint olyan eszmére, amely nem tekinthető az Eurázsiaiság forrás eszméje folytatásának.

Az Orosz Tudományos Akadémia filozófiai intézete három szakaszt különböztet meg: Első szakasz (1921-1923): önálló fejlődés és a nyugat-ellenesség filozófiai és kultúrológiai megalapozása. Második szakasz (1924-1929): irányváltás, leegyszerűsítés és szisztematizáció azaz ideologizáció a szovjet hírszerzés hatása alatt. Harmadik szakasz (1930-1939): a lassú eltűnés folyamata.⁴

A mozgalom hivatalos keletkezését, ahogy a bevezetésben írtam, a Kivonulás Keletre c. szöveggyűjtemény publikálásának idejére tesszük. A szöveggyűjtemény bevezető soraiban tudunkra adják, hogy a mozgalom több különféle – más – gondolkodású ember produktuma, de mégis valami közös összehozta őket. Az első kéziratot, ami elindította az

³ Флоровский Г.В. Евразийский соблазн, 1928.

⁴ Институт Философии Российской Академии Наук, Новая философская энциклопедия: <http://iph.ras.ru/elib/1066.html> (letöltve 2012.02.25)

Eurázsiaiságot, N.Sz.Trubeckoj nyelvész, fonológus, néprajztudós publikálta szófiai emigrációja alatt "Európa és emberiség"⁵ címmel, amihez P.N.Szavickij közgazdász, geográfus reagált az "Orosz Eszme" c. folyóiratban az Európa és Eurázsia⁶ c. recenzióban Trubeckoj publikációjára. A kettejük között kialakult diskurzushoz csatlakoztak olyanok, mint G.V.Florovszkij pravoszláv teológus, P.P.Szuvcinszkij zenetudós. Eurázsiai körök alakultak meg Prágában, Berlinben, Párizsban, Brüsszelben és más városokban. E személyek munkája és egyben a klasszikus Eurázsiaiság első műve a Kivonulás Keletre c. szöveggyűjtemény. Berlinben 1922-ben jelent meg a második szöveggyűjtemény, "Úton"⁷ címmel. Egy évvel később az "Oroszország és a latinság"⁸ c. szöveggyűjtemény. Ezeket tekinthetjük a hírszerzés által nem befolyásolt időszaknak, emellett ez a korszak véleményem szerint az, amelyik még nem túlpolitizált. Így a klasszikus Eurázsiai mozgalom e korszaka válik kutatásom fő célpontjává.

Mivel az Eurázsiai mozgalmat sok eltérő véleményű szakember alkotta, logikus a mozgalmon belüli több irányvonal kialakulása. A Szavickij féle geopolitika, a Florovszkij féle vallásos és a Trubeckoj féle kultúraközpontúság. Azt lehet megállapítani, hogy maga a mozgalom erősen töredezett volt ezen a három fő vonalon, ami idővel még változatosabb lett. Irónikus módon a mozgalom sokszínűsége, tarkasága, politizálódása és a szovjet hírszerzés némi segítségével véget ér az Eurázsiaiság klasszikus mozgalma. A következőkben a mozgalom azon vonulatát igyekszem vizsgálni, amelyet Ny.Sz.Trubeckoj testesített meg.

3. Trilógia-tanulmány

Ny.Sz.Trubeckoj még az Eurázsiai elgondolás előtt, eredetileg egy trilógiát tervezett „A nacionalizmus alátámasztása”⁹ címmel, a fonológiai kutatásai mellett. Az "Európa és az emberiség" az első része a trilógiának, eredeti nevén: "Az egocentrizmusról". A Trilógia második részének címe "Az igaz és hamis nacionalizmusról"¹⁰ megmaradt, a harmadik része "Az orosz eredetről" címmel íródott volna, azonban a szerző azt megváltoztatta "Az orosz magas és alacsony kultúra" (Az orosz kultúra etnikai alapja) címre. 1920-ban úgy döntött, hogy az első részt külön könyvként jelenteti meg, a másik két részt pedig az

⁵ Трубецкой Н.С.: Европа и человечество, София, 1920.

⁶ Савицкий П.Н.: Европа и Евразия, Нарли, «Русская мысль» №1–2-1921.

⁷ На путях. Утверждения евразийцев. Книга 2, Берлин, 1922.

⁸ Россия и латинство. Сборник статей, Берлин, 1923.

⁹ Шнирельман В.А.: Евразийская идея и теория культуры, ЭО, №4, 1996.

¹⁰ Об истинном и ложном национализме

Eurázsiai szöveggyűjteményben jelentette meg. E trilógia-tanulmány első része, az "Európa és az emberiség" így az Eurázsiai mozgalom alapító tanulmányává vált. Ennek publikálása ösztönözte többek között P.N.Szavickij recenzióját, s végül egy teljesen újfajta ideológia kidolgozását. Elmondhatjuk azonban, hogy Ny.Sz.Trubeckoj volt az Eurázsiaiság eszméjének szülőatyja, akinek tanulmánya ihlette az Eurázsiai mozgalmat. Világosan látszik, hogy az Eurázsiaiság eszméje leginkább az ő nevéhez fűződik. Az általa összefoglalt gondolatok ihlették a mozgalmat; ezek nem propaganda jellegűek – a kutatásom legfőképpen az 1920-1922-es időszakot ölel fel. Így első sorban, az ő munkásságát tekintem az Eurázsiaiság eszméjének.

3.1 Európa és emberiség

Nyikolaj Szergejevics Trubeckoj "Európa és az emberiség" c. esszéjében hosszan beszél azokról a gondolatokról, amelyek őt egy évtizede nem hagyják nyugodni. Végül az esszé megírására, gondolatainak megosztására szánja el magát. Az esszé értelmezéséhez mindenképpen tisztában kell lennünk az akkori korszak eseményeivel. A tanulmányt a trilógia első részének szánta, és abban a korban íródott, amikor Oroszország történelmi változáson ment át. Már az esszé bevezető részében elhangzanak olyan állítások, amelyek alapvetőek Trubeckoj herceg megértéséhez és értelmezéséhez. Egy ilyen alapvető megállapítását sokan nem hangsúlyozták ki kellőképpen. Trubeckoj herceg nem zárja ki azt, hogy az esszé lényegét rá lehetne vetíteni az orosz nép történetére és akkori helyzetére, de *„a világi elgondolás tisztasága az ilyen elkalandozásoktól, persze, sérülne. (...) Azonfelül az elgondolásaim nem csak oroszokat érintenek, de más nemzeteket is, akik így vagy úgy befogadták az európai kultúrát”*. Ezt a kijelentést alátámasztja – és következtetést von le – az esszé címe is. Trubeckoj herceg tehát itt nem orosz központú eszmét vázol fel első sorban, hanem igyekszik egyetemesen „átértékelni az értékeket” a cím szempontjai szerint.

Az esszé első kérdése a nemzeti kérdés az európai kontextusban. Így két végletet tételez fel, a sovinizmust és a kozmopolitizmust. Ny.Sz.Trubeckoj szerint ezek egymásnak az ellentétei és gyökeresen eltérnek egymástól egy európai számára. Ezt támadja meg a szerző és feltételezi, hogy sovinizmus és kozmopolitizmus egy és ugyan az, a különbségét csak a mérték adja. Trubeckoj herceg a kozmopolitizmus értelmezését veti vizsgálat alá. Úgy gondolja, kozmopolita az olyan képviselő aki tagadja a különböző nemzetek és nemzettudatok változatos természetességét és világpolgárokat akar varázsolni belőlük –

azaz kozmopolitákat. Felmerül a kérdés, hogy ugyan milyen az a „kozmo-polgár”? Nyelvész logikát követve fejtegeti, milyen a polgári berendezkedés – civilizáció – civitas berendezkedés. Megvizsgálja a civilizáció és a civilizált emberiség terminusait az adott kultúra nyelvében. Hasonló okfejtésre jut mint Norbert Elias¹¹. *„A «civilizáció» alatt olyan kultúrát értünk, amit közös munkával a római és germán, európai népek dolgoztak ki. A civilizált népek – először is persze a római és germán népek, azután azok a népek, akik befogadták az európai kultúrát.”* Tehát Trubeckoj herceg a civilizációt, Lewis Henry Morgan értelmezését kritizálja, amely azt vallja, hogy létezik civilizált és nem civilizált állapota az emberiségnek – a nem civilizált állapotot barbárságnak nevezi; ezt a római kultúra igen gyakran alkalmazta és hangoztatotta. Így az esszé címe: „Európa és az emberiség” olyan értelmezést nyer, amely kritikusan és ironikusan sugallja a „A Civilizált és a Barbár” jelentést. Az efajta európai világszemléletet egocentrikusnak nevezi.

Felhívja a figyelmet az ilyen gondolkodás térnyerési metodikájára. Ha az „A” nép erőszakkal kényszerítené saját kultúráját a „B” népre, akkor ezt sovinizstának neveznénk és mindkét oldalról ellenállásba ütközne, de ha „B” nép magától, az „A” nép hatására szeretne csatlakozni az „A” nép kultúrájához, saját kultúrája „kultúrátlansága” miatt, akkor ez is csak egy *„elmaszkolt sovinizmus”* lenne Trubeckoj szerint. Itt a szerző logikája szerint mi mindenképpen az „A” nép kultúrájának csapdájába esünk, hiszen elhiszük magunkról, hogy „kultúráatlanok” vagyunk. Itt tehát *„az értékek átértékelése”* teljes lesz, hiszen nap mint nap használjuk a jelzőt valakire, hogy kultúráatlan – tehát mi is a Trubeckoj féle római-germán egocentrizmus áldozatává válunk. Így bizonyítja be elméletét, hogy a kozmopolitizmus csak egy másik megközelítése a sovinizmusnak. Olyan kérdéseket tesz fel, a problematika megoldásához, mint:

1. *„Lehet-e objektíven bizonyítani, hogy a római-germán kultúra magasabb rendű minden más létező vagy valaha létezett kultúrához képest?”*
2. *„Lehetséges-e teljes csatlakozása egy népnek egy olyan kultúrához, amit egy teljesen más nép dolgozott ki, abban az esetben, amikor nem történik antropológiai keveredés a két nép között?”*
3. *„Jó vagy rossz-e az európai kultúrával való egyesülés (már ha egyáltalán lehetséges ez)?”*
4. *„Vajon a világ europaizációja elkerülhetetlen-e?”*

¹¹ Vitányi Iván: Globalizáció és civilizációk, Magyar Tudomány, 2002/06, 720p.

5. „Hogyan lehet harcolni ennek negatív hatásaival?”

Ezekre a kérdésekre a választ Ny.Sz.Trubeckoj hosszasan fejtegeti, amit igyekszek röviden és lényegre törően összegezni. Az első kérdésre a válasz tagadó, azzal az érveléssel, hogy nincs kultúrált vagy kultúrálatlan nép, csak kultúrák léteznek. Olyan megállapításra jut a szerző, hogy olyan kultúra ami egocentrizmusban szenved, képtelen értékelni egy másik kultúra értékeit. Ide sorolhatnánk olyan történelmi tapasztalatokat, mint a római világnézet, amit fentebb taglaltunk, vagy akár a gyarmatosítók mentalitása. Ahhoz, hogy értékeljük egy másik kultúra értékeit, először is meg kell szabadulnunk az előítéleteinktől. Így olyan konklúzió vonható le, hogy *„nincsenek kultúrált és kultúrálatlan kultúrák – csak kultúrák”*. A második kérdésre is tagadó választ ad. Az érvelése itt geometriai formát ölt. Azzal bizonyítja be válaszát, hogy az "A" kultúrát a "B" kultúra el akarja érni, de sosem érheti el, hiszen az "A" kultúra folyamatosan fejlődik. Így a "B" kultúra mindig „kullog” az "A" kultúra után, sosem „éri be” igazán az "A" kultúra „szintjét” – így egy örökös verseny alakul ki. A negyedik kérdésre többé kevésbé pozitív választ ad. Kétfajta érintkezési modellt ír le. Amikor a „vadember” nem áll ellen, akkor az „áruikkal és puskáikkal” odaérkező európaiak erőszakosan gyarmatosítják. Ha egy nép ellenáll, csak akkor győzedelmeskedhet, ha hasonló erőre tesz szert, mint az európaiak. Gyárákat és manufaktúrákat hoz létre, kapitalizálódik azaz felveszi az európai mintát – amire a történelem számtalanszor adott példát, - gondoljunk a gyarmatosítás idejére. Ezzel végérvényesen europaizálódik, felzárkózik. Az utolsó kérdésre Trubeckoj herceg olyan megoldást kínál, amelynél más nem római-germán értelmiségiek, akik nem szenvednek egocentrizmusban, képesek lesznek *„átértékelni az értékeket”* és „kijavítani” a nem előnyös római-germán európai kultúra hagyatékát. A szerző a római-germán kultúrát azonosítja az európai kultúrával, azzal érvel, hogy Európa egy olyan világrész, ahol a népek egy kultúrkörhöz tartoznak, a római-germán kultúrához. Az orosz kultúrát nem sorolja az európai kultúrkörhöz. Az olvasmányos tanulmányt olvasva rögtön érződik a nyugat-ellenes hangnem. Ez téves értelmezéshez juttathatja az olvasót, kutatót. Szeretnék itt azzal érvelni, hogy Trubeckoj herceg világosan tisztázza a kultúrák egyenlőségét. A római-germán kultúrkör egy bizonyos aspektusa ellen szólal fel, ezt a római-germán kultúra egocentrikus aspektusának nevezi.

Egy ellentétbe is majdnem sikerült belekevernem saját magát: ha azt vesszük alapul, hogy minden kultúra egyenlő és el kell fogadnunk minden más kultúrát amilyen az, mi jögron kritizálja ő a római-germán kultúra egocentrizmusát? Ha a római-germán kultúra

egocentrizmusa e kultúra alapvető eleme, akkor teljesen értelmetlenné válik az egyoldalú beavatkozás gondolata. Így tehát a francia *laissez-faire* alkalmazása vagy egy másik megoldás a „kelet és nyugat násza” – Eurázsiaiság – jelent megoldást. Trubeckoj herceg az értelmiségre támaszkodik, a római-germán kultúra egocentrizmusából „kigyógyítás” rájuk hárul. Mivel a *laissez-faire* állítása szerint lehetetlen megoldás, csak a második logikus megoldása marad.

Együttesen ezek a kérdések és válaszok abban a korszakban realizálódtak, amikor a világ a századforduló változásában volt. A gyarmatosítás, a bolsevik hatalomátvétel és a kapitalizálódás korszaka volt ez. Figyelemre méltó, hogy Trubeckoj herceg annak ellenére, hogy ellenállást tanúsít az ő elnevezése szerinti „*europaizáció*” azaz nyugati kultúra ellen, nem buzdít erőszakosságra, hanem a kultúrák közti kölcsönös megértésre és egocentrizmusukra való tudatosításra sarkallja az olvasót. Nem az orosz nép messianizmusát hirdeti, sőt a bevezetésben tisztán deklarálja, hogy írása elvesztenié üzenetét, ha csak az orosz nép nézőpontjából tekintenénk.

Ezek a kérdések és válaszok, amelyeket kidolgozott Nyikolaj Szergejevics Trubeckoj herceg, indították el az Eurázsiai mozgalmat, mint újfajta gondolkodást az orosz kultúrában.

3.2 Az igaz és hamis nacionalizmusról

"Az igaz és hamis nacionalizmus" c. tanulmány már a "Kivonulás Keletre" c. szöveggyűjteményben jelent meg. Itt tehát már az Eurázsiai mozgalom színeiben publikálták. Az eredeti trilógia második részeként elgondolt tanulmány az elsőre támaszkodva tovább vizsgálja a nacionalizmust. Trubeckoj tehát nem a római-görög kultúra nacionalizmusa ellen van, hanem annak sovinizmusát bírálja és igyekszik olyan definíciót adni, ami elvezethet egy valódi nacionalizmushoz, amelyben mind az egocentrizmus mind a xenocentrizmus hiányzik. Módszere a valódi nacionalizmus céljának, létének és szükségességének definiálása, hamis változatainak összegzése, majd logikus következtetéssel definiálni az valódi nacionalizmust. Befejezésül a leírtak alapján értékeli az eddigi orosz nacionalizmus irányzatait.

Trubeckoj herceg párhuzamot von az individuum és náció között. A nemzetet úgy tételezi, mint individuumok öntudatának közös öntudata, de míg egy individuum csupán emberöltőnyit él, addig egy nemzet logikusan korszakokat. Ezek a korszakok változnak

idővel, de egy vékony fonal összeköti őket – és logikus, ha itt megszakadna a fonal a generációk között, a nemzeti öntudatban ez reakciókat, kiegyensúlyozatlanságot eredményezne. Ahogy egy egyén keresi a helyét, üdvösségét és szerepét a világban, hasonló mondható el egy nemzet nacionalizmusára, - folytatja. Az önmegismerést tartja az individuum olyan céljának, ami üdvösséget hoz, és ez már a delphói jósdá¹² idejéből ismeretes, taglalja Trubeckoj. Az egocentrizmussal való harcot csak az önmegismerés segítségével vívhatjuk meg, ez igaz individuális és nemzeti szinten is – a fentebb említett logika szerint. Felhossa példának a keresztény tanítást, szerinte az is egyfajta útmutatás az önmegismeréshez – némi misztifikációval. Emellett említi Szokrtészt, aki eléri ezt misztifikáció nélkül is. A szerző abból indul ki, hogy *„az igaz önmegismerés megmutatja az embernek (vagy a népnek) az ő igazi helyét a világban, megmutatja neki, hogy ő – nem a világmindenség és nem a Föld központja. (...) az önmegismerési út elmélyítésével minden nép és ember egyenértékű tudatállapothoz érkezik.”*. Tehát az önmegismerés felszabadíthat minket a destruktív és nem humánus egocentrikus világnézettől, gondolkodásmódtól. Ezzel az okfejtéssel Trubeckoj azt állítja, hogy az igaz nacionalizmus egy olyan harmonikus világot hozhat létre, ahol minden individuum és minden nemzet harmonikusan él együtt, és megszűnnek az ellentmondások. A kozmopolitizmust vagy az internacionalizmust alapos vizsgálat alá venné. Így Trubeckoj tagadja az *„összembari kultúrához”* való törekvést. Az *„összembari kultúra”* egy mesterséges kultúra, ami nem természetes emberi fejlődés produktuma. Trubeckoj herceg ellenzi az Internacionálét, mint olyan próbálkozást, ami nem az „Istenember” koncepciója, hanem az „Emberisten” gőgje. Ebben az összefüggésben van egy vitatott kijelentése Trubeckojnak az igaz nacionalistáról: *„Minden, ami elősegítheti egy autentikus nemzeti kultúra kialakulását, támogatandó, minden, ami zavarja azt, elhárítandó, ki küszöbölendő.”*. Itt az utolsó szó jelentése problematikus, mivel az orosz „устранить”¹³ szó olyan jelentéssel bír, mint *eltávolítani, megszüntetni*. Viszont olyan jelentése is létezik, hogy *elhárítani, kiküszöbölni, félretenni*. Ha az előbbi jelentést használjuk értelmezésként, a tanulmány ellentmondásba kerül az üzenetével. Mivel a kontextusból eddig pont az ellenkezője derül ki, logikus, hogy az *elhárítani, kiküszöbölni, félretenni* jelentés lenne a konzisztens fordítás, értelmezés.

¹² Hoffman Zsuzsa: Antik nevelés, Iskolakultúra-könyvek 35. , 2009.

¹³ Кузнецов С.А. (szerk): Большой толковый словарь русского языка, Норинт, Санкт-Петербург, 1998.

Ny.Sz.Trubeckoj több hamis nacionalizmust különböztet meg. Az egyik ilyen hamis nacionalizmus a szerző szerint olyan népek nacionalizmusa, akiknek a nemzeti kultúrájuk autentikussága egyáltalán nem fontos. Az ilyen nemzetek célja a nemzetállam kialakítása és annak legitimizálása a „nagyobb” népek és államok előtt – tehát céljuk nem a nemzeti egyedi kultúra realizálása, hanem erős államiség kialakítása és expanziója. Ezek a kulturális szférában teljesen azonosulnak a nagy nemzetállamokkal, így azt az okfejtés tagadják, miszerint egy nemzetnek arra kell törekednie, hogy minél autentikusabb legyen. Egy másik hamis nacionalizmus útja a sovinizmus. Ez a nacionalizmus erőszakosan ráerőlteti egy másik népre nyelvét, kultúráját – ide értendő a ruszifikáció, az anglikizáció, azaz minden olyan nemzet, amely az előző tanulmányban írottak szerint egocentrizmusban szenved. A hamis nacionalizmus útjára az a nacionalizmus is rátérhet, amelyik erőszakosan próbál egy-egy kulturális állapotot megtartani, megakadályozza a természetes fejlődést. A szerző az ilyen nacionalizmust „nem kultúrát a népnek, hanem népet a kultúrának” kifejezéssel jellemzi.

A hamis nacionalizmusokat végigvizsgálva Trubeckoj herceg olyan következtetésre jut, hogy ezek a hamis úton járó nemzetek félre- és szűken értelmezik az önmegismerést. Úgy gondolja, hogy az idők során ezek a nemzetek egy-egy külső behatás miatt, vagy rossz értelmezés miatt „bélyeget” hordanak magukon, amit nem tudnak lehántani. Az ilyenekre hozza fel példának a román hiedelmet,¹⁴ miszerint ők a rómaiaktól származnak – de ide lehetne sorolni a macedónokat¹⁵ is és sok más népet, akik hasonló hiedelmeket vallanak.

Az orosz nép nacionalizmusát kíméletlenül ostromozza a szerző. Azt állítja, hogy I. Péter óta nem volt valódi nacionalizmus Oroszországban. Mind a nyugatosokat, mind a szlavofilokat hamis nacionalistáknak véli. Okfejtésében könnyű eligazodni abban, hogy milyen megfontolásból gondolja, hogy se nyugatosok se szlavofilek nem valódi nacionalisták. Az egyik saját nemzetét elmaradottnak, kultúrátlannak találja. Így a nyugati „elmaszkolt sovinizmus” áldozata lett. A másik pedig a nyugati gondolkodást vette át, és ugyanazt a sovinsta pánszlavizmust és messianizmust hirdeti Trubeckoj szerint.

¹⁴ Locsmándi Dániel: A dákoromán kontinuitáselmélet és annak a román nemzettudatra gyakorolt hatása, 2009.

¹⁵ Kapronczay Péter: A macedón nemzeti öntudat történeti alakulása, 1999.

Az igaz nacionalizmus modellezésében egy területet alig érint a szerző, legfeljebb ködös magyarázatokat ad. Nevezetesen arra, hogy ezek az autentikus és egocentrizmustól nem szenvedő nacionalista nemzetek és népek milyen kapcsolatban lennének egymással. Itt főleg a kultúrák keveredésére és a kulturális értékek cseréjének „mikéntjére” nem kapunk választ. Egy olyan logikus következtetésre jutunk, miszerint, ha ezek az igaz nacionalista nemzetek békésen együtt élnek, közöttük kölcsönös kulturális cserének kell létrejönnie. Ez a kulturális csere, ahogy fejlődik a kommunikációs technológia, folyamatosan erősödik. Ide értem azokat az elemeket, amelyek meghatározzák a globalizációs¹⁶ folyamatot. Végeredményben annak az esélye, hogy a globalizáció során kialakul egy „összemberi kultúra”, meglehetősen nagy. Ezen kultúra kialakulásának természetessége azonban egy másik kutatás tárgya.

3.3 Az orosz magas és alacsony kultúra

(Az orosz kultúra etnikai alapja)

A trilógia-tanulmány első két részében először az egyetemes kulturális kapcsolatokról, másodszor egy nemzet és annak képviselőinek kapcsolatáról olvashattunk. A befejező részben Trubeckoj herceg az orosz kultúrára tér ki. Az előző tanulmányát egy olyan kijelentéssel zárja le, miszerint Oroszországban I. Péter óta nem létezett autentikus orosz kultúra. Jelen részben vizsgálat alá helyezi a korábban érzékelt orosz kultúrát.

Ebben a részben metaforikusan úgy vázolja a kultúrát, mint egy épületet. Az épület fundamentális alapja az alacsony kultúra, erre építkezik a teljes nemzeti kultúra. Az épület teteje – a magas kultúra – egy adott nemzet uralkodó osztályának kultúrája. Trubeckoj definíciójában az alacsony kultúra az, amit az adott nemzeti társadalom szélesebb köre művel. A magas kultúra művelői annyiban térnek el, hogy magasabbak az igényeik, mint az alacsony kultúra művelőié. Egy fontos eleme ennek az „épületnek”, hogy nem választja szét az alacsony és a magas kultúrát: magától értetődő, hogy az épület magasabb és alacsonyabb részei harmoniában kell, hogy legyenek egymással. A kettő folyamatos kölcsönhatásban van egymással. Emellett megemlíti a külföldi kultúra hatását is, ami két fajta lehet. A külföldi hatást az adott kultúra magáévá tudja tenni, anélkül, hogy a magas kultúra és az alacsony kultúra közötti harmonikus kölcsönhatás megszűnne. A másik fajta, amikor a külföldi kultúra hatása ellentmondást szül az „épület” magasabb és alacsonyabb részei között, gyakorlatilag ketté választja és megszünteti a harmonikus

¹⁶ Scheuerman, William: "Globalization", The Stanford Encyclopedia of Philosophy, 2010.

kölcsönhatást alacsony és magas kultúra között az adott kultúrában. Az utóbbi beteljesülésekor a kulturális egység megbomlik. A magas kultúra művelői elidegenednek az alacsony kultúra művelőitől, így kulturális elidegenedés jön létre egy kultúrán belül. Egy kultúra koherenciájának megbomlásával a nemzeti öntudat nem segíthet az individuumok önmegismerésében – szellemi elégedetlenség stádiuma áll be, ami szélsőséges viselkedést idéz elő egy nemzet képviselőiben. A szélsőségesen viselkedő individuumok bizonyos viselkedései az egész „épület” instabilitását okozzák. Ilyen instabilitások vezethetnek akár fizikai agresszióhoz.

Ny.Sz.Trubeckoj ezek után vizsgálja az orosz kultúra etnogenezisét nyelvészeti és művészeti szempontból. Vizsgálja a szlávtságot érő hatásokat egészen az indoeurópai ősnyelv korától. Arra következtet, hogy az orosz nép szláv eredete mellett rendelkezik keleti szálakkal. Nyelvészeti oldalról szoros kapcsolatot talál az ősszláv nyelv és őssindoiráni nyelv között, ezen kívül felveti a déli kapcsolatot az őstrák és őssillír nyelvekkel. A "Bábel tornya és a nyelvek keveredése"¹⁷ c. tanulmányában felveti először a „nyelvi unió” vagy németül „sprachbund” terminust, jelenleg hét ilyen nyelvi uniót sikerült felismerni. Trubeckoj később a "Turáni elemről az orosz kultúrában" c. írásában meglepően szoros kapcsolatot fedez fel a turáni és az orosz kultúra között. A tanulmány hatására Antoine Meillet felveti az eurázsiai nyelvi unió lehetőségét, amire Roman Jakobson is pozitívan reagál és további kérdéseket tesz fel könyvében¹⁸ e lehetőség bizonyításához.

Trubeckoj herceg etnográfusi ismereteit kamatoztatja, amikor az orosz kultúra keleti kapcsolatát a népművészet szempontjából vizsgálja. Olyan következtetésekre jut ebből a szempontból, amelyek, úgy tűnik, alátámasztják a nyelvi „fonalat” Keletre. Ezek a következtetések az orosz népművészet megőrizte zeneiségben és a táncművészetben nyilvánulnak meg. A római-germán kultúra táncát a domináns gavallér - hölgy pár kapcsolatával jellemzi, míg az orosz népi tánc teljes különállását emeli ki a gavallér - hölgy koncepciótól. Az orosz néptánc kulturális jegyeit inkább a turáni, keleti finn, türk, mongol és kaukázusi kultúrákhoz hasonlítja és talál meglepő hasonlóságokat. A népművészeti spektrumon végigjárva, konklúziójában felhossa a bizánci egyház örökségét, s annak megpróbáltatásokat nyugodtan viselő formáját. Negatívan véleményezi Nyikon

¹⁷ Н.С. Трубецкой: Вавилонская башня и смешение языков, Евразийский Временник. Книга третья, Берлин, 1923.

¹⁸ Якобсон Р.: К характеристике евразийского языкового союза, Selected writings, I. Phonological studies, 's-Gravenhage, 1962.

pátriárka kezdeményezéseit, miszerint a vallásnak igazodnia kell a nép szükségleteihez, s nem fordítva.

A tanulmányban Trubeckoj herceg az orosz kultúra bázisát – a népművészetet – teszi az orosz kultúra – „épület” – fundamentumává. Ebből a szem-pontból az orosz nép „testvérei” nemcsak a szlávok, hanem a turáni népek is. A tanulmány további vizsgálódásokat eredményez és tételez fel. Az eurázsiai kulturális szuperetnosz lehetősége ilyen keretek között áll fenn. Így az orosz kultúra keleti származása és a nyugati hatásoktól kialakult Eurázsiai formája is megvan. Ennek alátámasztására vagy tagadására Roman Jakobson fentemlített munkájának folytatása sokban hozzájárulna.

4. Az eurázsiaiság eszméje

A Trubeckoj-féle Eurázsiai eszme politikai és geopolitikai indíttatásoktól mentes. Erről Trubeckoj herceg P.N.Szavickijnek írt levele¹⁹ tanúskodik. Ennek az "Orosz probléma"¹⁹ c. tanulmányának bevezetője is jeles példája. Az Eurázsiaiság eszméje egy olyan korszakban íródott egy orosz értelmiségi tollából, aki átélte hazájának sorsfordító pillanait. Az új hatalmi berendezkedés ideológiája és annak céljai mélyen megrázták Trubeckojt, így készítette gondolatai megírására egy trilógia-tanulmányban.

Az Internacionáléban szerzőnk egy olyan világrendet látott, amely ellentmondásban van az emberiség természetes természetével. Világuralomra törő európai imperializmust fedezett fel benne, amely felfalja a nemzeteket, a nemzeti kultúrák egyediségét és szellemi mivoltát. Az irodalom is foglalkozott a századforduló idején az „egy világrend” koncepcióval. Olyan regényt hagyott hátra nekünk, mint Jevgenyij Zamjatyin „Mi” c. disztópiája. Jevgenyij Zamjatyin valószínűleg hasonló tapasztalatok és gondolatok eredményeképpen írta meg e könyvét. Hasonló-képpen kifejezi a természetes emberi természet örökös ellenállását az emberi önkény és szellemtelenség – a "nagy operáció"²⁰ – gondolatával szemben. Trubeckoj herceg a nemzeti öntudatot mint a különböző nyelvek kifejezőképességét természetes fejlődésként látta. Minden olyan emberi próbálkozást, amely arra szánja el magát, hogy ezt a természetes fejlődést a maga igája alá hajtsa, sovínisztának, egocentrikusnak nevez. Az *ego* isteni – emberisten – szintre emelt gondolkodását lehetne illusztrálni olyan remek orosz irodalmi művel is, mint Mihail Bulgakov Kutjaszív c. regénye. Ny.Sz.Trubeckoj "Bábel tornya és a nyelvek keveredése"

¹⁹ Трубецкой Н.С.: Русская проблема, На путях. Утверждение евразийцев. Книга 2, Берлин, 1922.

²⁰ Mi c. könyv 31. bejegyzése.

c. tanulmányában élesen bírálja az "egy kultúra" globális jelenségét. A bibliai történetet hozza fel, mint már évezredekkel korábban megírt anti-internacionálé koncepciót. Ha egyáltalán lehetséges egy kultúra megvalósítása, az csak is úgy jöhet létre, ha valami közös szálon fogja össze az embereket - mondja Trubeckoj. Ezt a matéria mindennek fölötti imádatában találja az emberekben. A matéria habzsolása végeredményben szellemi anorexiát okoz – a szellemi szint rohamos csökkenéséhez, így fejlődésünk korlátozásához vezet. Ezen a materializmus köznyelvi felfogását érti. A mai fogyasztói társadalom problematikáját akár ide is lehetne sorolni.

Az egocentrizmus problematikáját forradalmian, kultúrális és nemzeti léptékben veti fel. Megjegyezném itt, hogy az etnocentrizmus fogalmát William Graham Sumner vetette fel először könyvében²¹. Etnocentrizmus, ahogy a terminus jelzi, itt még csak nemzeti szinten értelmeződött, Trubeckoj ezt kultúrális szinten gondolja át, így jön létre a kultúrális egocentrizmus, vagy mai terminussal a kultúrális centrizmus. A kultúrális centrizmus így tágabb értelmezési területet kap, mint az etnocentrizmus. Nem egy nemzetre korlátozódik, hanem több olyan nemzetre érthető, amelyek egy kultúrkörbe tartoznak. Emellett olyan forradalmi gondolatokat fogalmazott meg – terjesztett elő, terminizálás nélkül – mint xenocentrizmus, amit John D. Fullmer²² (Brigham Young University) fogalmazott meg. A xenocentrizmus a görög xenos²³ és a centrizmus szóból ered, így az idegen, külföldi kultúra imádatát jelenti. Ny.Sz.Trubeckoj a xenocentrizmust "Európa és emberiség" c. tanulmányában veti fel, mint „*elmaszkolt sovinizmus*”. Ezt a megnevezését nem tágította ki és általánosította le, csak hirtelen improvizált kifejezés volt tőle. A xenocentrizmus egy általánosabb leírása a jelenségnek. Végeredményben elmondhatjuk azt, hogy a Trubeckoj-féle „*elmaszkolt sovinizmus*” a xenocentrizmus alap gondolatát takarja.

A XIX. század második felében már ismeretes volt a magas kultúra fogalma: Matthew Arnold "Kultúra és Anarchia" c. könyvében idéz²⁴ Ernest Renan „magas kultúra” megfogalmazását az Egyesült Államokkal kapcsolatban. A magas és alacsony kultúra

²¹ William Graham Sumner: Folkways, 1906.

²² <http://en.wikipedia.org/wiki/Xenocentrism>

²³ http://en.wikipedia.org/wiki/Xenos_%28Greek%29

²⁴ „And then comes Monsieur Renan, and says: “The sound instruction of the people is an effect of the high culture of certain classes. The countries which, like the United States, have created a considerable popular instruction without any serious higher instruction, will long have to expiate this fault by their intellectual mediocrity, their vulgarity of manners, their superficial spirit, their lack of general intelligence.””

kapcsolatát kutatásom szerint T.S.Eliot vizsgálta²⁵ először 1948-ban. Tagadhatatlan, hogy Ny.Sz.Trubeckoj már 1921-ben nyomtatott kiadványban foglalkozik magas és alacsony kultúra kapcsolatával. E kapcsolatot folyamatosan egymással kölcsönhatásban álló kulturális rétegekként látja. Azt már nem érintette, hogy miként lehetne megvalósítani ezt a kapcsolatot, csak felvetette a kérdést, de az válaszolatlanul maradt. Mindenesetre tény, hogy "Az orosz magas és alacsony kultúra" c. tanulmányában világosan szemlélteti a kultúra, mint „épület” állóképességének feltételét.

Nyikolaj Szergejevics Trubeckoj Eurázsiaiság eszméje az orosz kultúrában realizálódott. Az orosz kultúra sajátos útja segítette elő, hogy olyan tanulmányokat hagyjon maga után, amelyek vetekednek a nyugati társaikkal egy-egy témakörben. Súlyos keresztként fogalmazta meg az Eurázsiaiságot, mégis ő volt az atyja, ez az ő gondolkodása. Tanulmányai javarészt nem az orosz nép küldetésével és politikai ambícióival foglalkoznak. Trubeckoj herceg az emberiség szintjén gondolkodott, veszélyt érzett a kor szellemében és ennek megakadályozására, szavaival élve „*Megtört, nem engedett azzá válnom, aki lehettem volna, és akivé válnom kellett volna ...*”²⁶ szavakkal fejezte ki az árat, amit fizetett a harcáért. Alkotása, és az általa felvetett problematika - a strukturális fonológián kívül - napjainkig érezteti hatását . Ezek a gondolatok megfogalmazódtak már más kutatókban és tudósokban is. Trubeckoj önállóan, majd eurázsiaiságával igyekezett érinteni ezeket a gondolatokat. Az emberiséggel foglalkozott, igyekezett olyan problematikát érinteni, amely nem csak egy nép vagy állam sorsát képes befolyásolni, hanem az egész emberi civilizációét. Platon az eszmét úgy határozta meg, mint ami örök és állandó, mi csak újrafelfedezzük azt. A dolgozatomban szereplő Trubeckoj herceg, mint az Eurázsiaiság atyja, olyan gondolati összefüggéseket határozott meg, amelyek megfelelnek a Platóni eszme avagy másnéven idea követelményeinek. Az emberi fejlődés egy olyan pontját ragadta meg, amely azóta létezik, amióta létezik emberiség – ha nem lenne emberiség akkor is létezne, csak számunkra irreleváns lenne. Az Eurázsiaiság eszméjéről tehát elmondhatjuk, hogy nem Oroszország geopolitikai fegyvereinek arzenáljába kellene bekerüljön, hanem egy olyan koncepciót kellene reprezentálnia, amely tovább viszi az emberiséget a fejlődés igaz²⁷ útján. Nyikolaj Szergejevics Trubeckoj herceg a fejlődés igaz útját az Eurázsiaiság eszméjében látta.

²⁵ Eliot T. S.: Notes Towards the Definition of Culture, 1948.

²⁶ Szili Sándor: Az "eurázsiai" történeti paradigma, Aetas, 18. évf. 1sz., 2003.

²⁷ Az igaz itt olyan értelmezésben áll, ami alatt azt értem, hogy az út olyan változata, ami nem csapódik át szélsőségekbe, az igaz igyekszik megtalálni az egyensúlyt a szélsőségek között. Tehát az „aranyközépet” értem az igaz szó alatt.

Végezetül elmondhatjuk, hogy az Eurázsiaiság eszméje egy olyan eszme, amely a „nyugat és kelet nászát” célozza. A nász itt kölcsönös megértés és a szélsőségek – mint etno és xenocentrizmus – korlátozása értelmet kap. Az Eurázsiaiság szó magában is reprezentálja ezt az értelmezést, az Európa és Ázsia szó egyesítése. Így némi túlzással elmondható, hogy az eurázsista egy olyan személy, aki szükségét érzi egy ilyen változás bekövetkezésének. Ellenkező esetben – ha nem történik meg ez a folyamat – pusztító erejű jövővel nézünk szembe.

5. Befejezés

Dolgozatom konklúziója, hogy az Eurázsiaiság eszméje, amely az orosz emigráns körökben látott napvilágot, az orosz kultúra ezüstkori terméke és vitathatatlan valóságértékkel bír. Egy olyan kultúra produktuma, amely a történelem viszontagságai és geográfiai elhelyezkedése folytán, a fejlődés olyan útját járta, amely mindvégig arra ösztönözte, hogy a nyugati és keleti nagy kultúrák között találja és ismerje meg önmagát. Ennek következtében az Eurázsiaiság a kutatásom szerint egy olyan gondolkodásmód – amelyet Ny.Sz.Trubeckoj testesít meg – és amely nem tesz különbséget a kultúrák között, hiszen a nemzeti öntudatok szükségességében és azok békés együtt élésében, tagadja mind az emberi, mind a nemzeti arroganciát és ellenzi a túlzott materializmust és annak habzsolását.

Ahogy Plátón a Köztársaságban igyekszik egy olyan eszmét kidolgozni, amelyet alkalmazva az emberiség jobb létét tudná biztosítani, úgy Trubeckoj munkássága is igyekszik az emberiséget az „eutópia” felé terelni. Ha az Eurázsiaiság eszméjét az orosz kultúrában ilyen szemszögből vizsgáljuk, megtaláljuk azokat az elemeket, amelyek megfelelnek az eszme – idea – követelményének. Belátjuk, hogy az Eurázsiaiság eszméje nem Nyugat-Európa esküdt ellensége, nem az orosz nép messiánizmusát hirdeti, hanem egy olyan szintézist igyekszik felkínálni, ahol a nemzetek kölcsönös békés együttélésben élnek. Nyugat-Európa ostromozása csupán a római-germán kultúra sovinizmusa és egocentrikussága ellen jelenik meg. A megoldást az értelmiség feladatának tartja.

Úgy vélem, hogy Eurázsiaiság világszerte félreértett eszméje Magyarország számára is termékeny lehet. Magyarország történelme hasonló vonulatokat és nemzeti kérdéseket mutat fel, mint az orosz történelem paradigmája. Így az eszme azon része, hogy külföldi kulturális értéket, ha egy másik kultúra saját magához idomítva befogadja, további kulturális gazdagodást hozhat. De megint is, ha csak egy népre koncentrálnánk az

Eurázsiaiság eszméjét, az csorbítaná annak tiszta egyetemes elgondolásában. Nyilvánvaló, hogy az Eurázsiaiság nem egy új egységes Eurázsiai kultúrát igyekszik létrehozni.

Ha kutatásom hozott olyan eredményeket, amelyek hasznosíthatók és kívánják a további vizsgálatokat, úgy gondolom, két szálon érdemes tovább gondolkodni: nemzeti és világi szinten. Itt olyan globális problémákra gondolok, mint a kulturális globalizáció hogyanja²⁸. Magyarország aktuális problémája, úgy gondolom, a xenocentrizmus kialakulásának veszélye. Vajon lehetséges-e, hogy a magyarországi nosztalgia jelensége a xenocentrizmus terméke? A fentebb említett két szálát jelenleg nem kutattam, kizárólag tapasztalataim alapján feltételezem a problematika létezését.

²⁸ „hogyanja” kifejezést úgy értem, mint egy problematika megoldásához feltett kérdés a „hogyan oldom meg ezt a feladatot” logika tovább gondolása: „hogyan valósítom meg, a hogyan oldom meg ezt a feladatot” értelmezést takar.

6. Irodalom

1. Anton Shekhovtsov: Aleksandr Dugin's Neo-Eurasianism: The New Right *à la Russe*, *Religion Compass*, Vol. 3, No. 4, 2009, 697-716pp.
2. Gáspár Kornél: Az eszme felé, Nyugat, 24. szám, 1922.
3. Kleingeld, Pauline and Brown, Eric: "Cosmopolitanism", The Stanford Encyclopedia of Philosophy, 2011.
4. Kraut, Richard: "Plato", The Stanford Encyclopedia of Philosophy, 2012.
5. Miscevic, Nenad: "Nationalism", The Stanford Encyclopedia of Philosophy, 2010.
6. Peterdi Nagy László, Görög Tibor: Eurázsiaiság – retrospektív utópia vagy új birodalmi elv?, ismeretlen dátum.
7. Révai nagy Lexikona VI. kötet.
8. Scheuerman, William: "Globalization", The Stanford Encyclopedia of Philosophy, 2010.
9. Szili Sándor: Az "eurázsiai" történeti paradigma, Aetas, 18. évf. 1sz., 2003.
10. Vitányi Iván: Globalizáció és civilizációk, Magyar Tudomány, 2002/06, 720p.
11. Савицкий Пётр Николаевич, Сувчинский Пётр Петрович, Флоровский Георгий Васильевич, Трубецкой Николай Сергеевич: Исход к Востоку. Предчувствия и свершения. Утверждение евразийцев. Книга 1, София, 1921.
12. Бицилли Пётр Михайлович, Савицкий Пётр Николаевич, Сувчинский Пётр Петрович, Карташёв Антон Владимирович, Флоровский Георгий Васильевич, Трубецкой Николай Сергеевич: На путях. Утверждения евразийцев. Книга 2, Берлин, 1922.
13. Трубецкой Николай Сергеевич: Вавилонская башня и смешение языков, Евразийский Временник. Книга третья, Берлин, 1923.
14. Шнирельман В.А.: Евразийская идея и теория культуры, ЭО, №4, 1996.
15. Якобсон Р.: К характеристике евразийского языкового союза, Selected writings, I. Phonological studies, 's-Gravenhage, 1962.